

Ред. кол. О.О. Первомайський (голова), Г.Ю. Шаркова (заступник голови) та ін. – К., 2011.

12. *Майданик Р.А.* Юридичні особи публічного права в Україні: поняття, моделі регулювання // Правові та економічні передумови участі суб'єктів публічного права в приватних відносинах: загальнодержавні та регіональні аспекти: Зб. матер. Міжнар. на-ук.-практ. конференції / Ред. кол. О.О. Первомайський (голова), Г.Ю. Шаркова (заступник голови) та ін. – К., 2011.

13. *Чиркин В.Е.* Юридическое лицо публичного права. – М., 2007.

14. *Michoud.* La theorie de la personnalite morale. – P., 1924. – Liv. 1. – P. 229-230.

15. *Кисель В.Й.* До питання про організаційно-правову форму юридичних осіб публічного права // Актуальні проблеми держави і права: Зб. наук. праць / Редкол.: С.В. Ківалов (голов. ред.) та ін. – Одеса, 2010. – С. 50-56.

16. Гражданское и торговое право капиталистических государств / Отв. ред. К.К. Яичков. – М., 1966.

17. Гражданский кодекс Украины 1963 р. (научно-практический комментарий). – Харьков, 1999.

18. *Артеменков В.К.* Правосубъектность юридического лица // Журнал научных публикаций аспирантов и докторантов [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.jurnal.org/articles/2009/uri8.html>.

19. Гражданское право: Учеб. / Под ред. В.П. Мозолина, А.И. Масляева. – М., 2004. – Ч. 1.

Надійшла до редакції 30.11.2011

Л.А. Литовченко

кандидат історичних наук, доцент

О.В. Чуйко

слухач магістратури

*(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)*

УДК 342.7 : 347.9

ПОНЯТТЯ «ПРАВО НА ПРАВОВУ ДОПОМОГУ» ТА «ПРАВОВА ДОПОМОГА» У КОНТЕКСТІ КОНСТИТУЦІЙНОГО ТА ЦИВІЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА

Висвітлено проблемні питання, що стосуються змісту понять «право на правову допомогу», «правова допомога», визначених Конституцією України, законодавством про судочинство, законодавством про цивільне судочинство.

Ключові слова: *право на правову допомогу, правова допомога, безплатна правова допомога, юридична допомога, правові послуги, юридичні послуги.*

Освещаются проблемные вопросы, касающиеся содержания понятий «право на правовую помощь», «правовая помощь», определенные Конституцией Украины, законодательством о судопроизводстве, законодательством о гражданском судопроизводстве.

Ключевые слова: *право на правовую помощь, правовая по-*

мощь, бесплатная правовая помощь, юридическая помощь, правовые услуги, юридические услуги.

The problem questions about maintenance of concepts «right for legal help», «legal aid» and their determination of Ukraine Constitution, by a legislation about the legal proceeding, by a legislation about the civil legal proceeding are considered in this article.

Keywords: *right for legal help, legal aid, free legal aid, legal help, legal services, legal services.*

Постановка проблеми. У правовій державі пріоритет людської особистості, її прав і свобод є однією з основних засад правової системи. Україна належить до кола таких держав, проголосивши у ст. 3 своєї Конституції гарантії щодо забезпечення державою прав і свобод людини. Важливу роль у забезпеченні охорони та захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні як демократичній правовій державі відведено праву особи на правову допомогу, яке закріплене у ст. 59 Конституції України. Це право є одним із невід'ємних прав людини і громадянина і має загальний характер [15].

Як принцип судочинства право на правову допомогу закріплене у статті 10 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 7 липня 2010 р. [12], в якій зазначено, що кожен має право на правову допомогу й у випадках, передбачених законом, ця допомога надається безоплатно.

Відповідно до наведених нормативно-правових актів, які мають загальний характер, ст. 12 Цивільного процесуального кодексу України від 18 березня 2004 р. (у редакції від 1 листопада 2011 р.) визначає, що особа, яка бере участь у справі, має право на правову допомогу, яка надається адвокатами або іншими фахівцями у галузі права в порядку, встановленому законом [16]. У згаданих законах зміст понять «право на правову допомогу» та «правова допомога» не розкривається. Останнє є одним із факторів неоднозначного застосування цих правових понять у юридичній практиці, що свідчить про актуальність проблеми, зазначеної у темі даної статті.

Аналіз публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Науковий інтерес до проблематики, що стосується права на правову допомогу, надання правової допомоги тощо також вказує на її актуальність. Теоретичним питанням права на правову допомогу присвятили наукові праці В.Г. Андрусів, О.А. Бранчук, М.С. Демкова, Д.О. Кирилук, О.В. Кузьменко, В.С. Наливайко, О.В. Таращук, Ю.Т. Шрамко, О.Г. Юркевич та інші дослідники, науковий доробок яких використано як теоретичне підґрунтя у даному дослідженні.

Метою дослідження є з'ясування змісту понять «право на правову допомогу», «правова допомога», визначених Конституцією України, законодавством про судочинство та законодавством про цивільне судочинство.

Виклад основного матеріалу дослідження. Перед тим як перейти до з'ясування змісту понять «право на правову допомогу», «право-

ва допомога», доречно зазначити, що в законодавстві України використовуються різні терміни: так, у ст. 59 Конституції України йдеться про «правову допомогу», а у ст. 11 Кримінально-процесуального кодексу України та ст. 1, 5 Закону України «Про адвокатуру» використовується термін «юридична допомога». З аналізу наведених норм можна зробити висновок, що зазначені терміни вживаються законодавцем як синонімічні. Проте всі законодавчі акти України мають відповідати нормам Конституції України і не можуть їм суперечити, тому доцільно у відповідних законах вживати той самий термін, який зазначений у нормах Конституції України – «правова допомога». Це дозволить уникнути зайвої плутанини при з'ясуванні його змісту.

Слід зауважити, що в юридичній літературі радянського періоду терміни «правова допомога» і «юридична допомога» не збігалися за змістом. Правова допомога розглядалася як договірні відносини між державами з питань співробітництва їх юрисдикційних органів і установ (судів, органів нотаріату, прокуратури), а юридична допомога – як сукупність заходів щодо надання консультацій фізичним і юридичним особам для правильного розуміння чинного тоді законодавства, правового виховання, зміцнення законності.

У сучасній науковій літературі зустрічаємо такі визначення поняття «правова допомога»:

- правова допомога – це допомога, яка надається адвокатами лише у разі захисту від обвинувачення у кримінальних справах;

- правова допомога – це будь-який вид допомоги, за винятком захисту особи від обвинувачення у кримінальних справах;

- правова допомога – це будь-яка допомога правового характеру, яка надається суб'єктами, передбаченими у законі, безоплатно і на підставах, визначених законом;

- правова допомога – це будь-який вид допомоги, який надається адвокатами, на відміну від приватно практикуючих юристів, які не є адвокатами (фахівці у галузі права), чи юридичних осіб приватного права (юридичних фірм, юридичних компаній), що надають правові послуги [6, с. 19].

Правова допомога, на думку В.С. Наливайко, – це насамперед правове поняття, закріплення якого в Основному Законі має на меті забезпечити єдність нормативного змісту правової допомоги в державі та мінімальний рівень її гарантії, незалежно від суб'єкта юридичної підтримки і предметної спеціалізації конкретних (галузевих) відносин, з якими пов'язане її надання [6, с. 17].

Під правовою допомогою О.В. Кузьменко розуміє можливість особи використовувати або захищати свої права у будь-яких судах, компетентних ухвалювати рішення у цивільних, адміністративних справах тощо [5, с. 156].

У довідковій літературі правова допомога визначається, як сформована в міжнародних відносинах система нормативних та організаційно-правових засобів, які використовуються при співробітництві

держав у галузі взаємного надання допомоги щодо цивільних, сімейних і кримінальних справ, що потребують здійснення процесуальних дій на території більш ніж однієї держави [2, с. 465].

О.А. Бранчук та М.С. Демкова досліджують проблеми інституту правової допомоги в Україні та зарубіжних країнах. Зокрема, названі автори пропонують на законодавчому рівні визначити правову допомогу, як будь-які дії, що мають правовий зміст і вчиняються визначеними в законі суб'єктами, які мають відповідний рівень освіти, спрямовані на реалізацію та захист прав, свобод та законних інтересів особи, яка звертається за допомогою, та мають відповідати принципам їх надання [6, с. 19].

В.Г. Андрусів визначає правову допомогу як діяльність, спрямовану на реалізацію та захист прав, свобод та законних інтересів заінтересованих суб'єктів, яка здійснюється уповноваженими на це органами або особами на підставах, в порядку та у видах, не заборонених Конституцією та законами України [1, с. 130].

Ю.Т. Шрамко пропонує розглядати правову допомогу як дії, спрямовані на реалізацію та захист прав, свобод та законних інтересів особи, яка звертається за допомогою; ці дії повинні відповідати визначеним принципам їх надання, вчинятися зазначеними в законі суб'єктами, які мають відповідний рівень кваліфікації [17, с. 151].

Таким чином, у науковій літературі висловлюються різні думки щодо змісту поняття правової допомоги. Спільним для них є висновок про те, що правова допомога полягає у вчиненні певних дій, які спрямовані на захист прав і свобод людини, певними суб'єктами, щодо яких висувається кваліфікуюча вимога щодо рівня фахової освіти (не нижче ніж спеціаліст-юрист).

У рішенні Конституційного Суду України від 30 вересня 2009 р. № 23-рп/2009 про право на правову допомогу зазначено, що гарантування кожному права на правову допомогу в контексті ч. 2 ст. 3, ст. 59 Конституції України покладає на державу відповідні обов'язки щодо забезпечення особи правовою допомогою належного рівня. Такі обов'язки обумовлюють необхідність визначення в законах України, інших правових актах порядку, умов і способів надання цієї допомоги. Проте не всі галузеві закони України, зокрема процесуальні кодекси, містять приписи, спрямовані на реалізацію такого права, що може призвести до обмеження чи звуження змісту та обсягу права кожного на правову допомогу [15].

Науковцями висувалися пропозиції щодо врегулювання даного питання шляхом прийняття спеціального закону. Так, у 1997 р. Міністерством юстиції України було підготовлено проект Закону України «Про безоплатне надання правової допомоги», а у 2001 р. у Верховній Раді України було зареєстровано проект Закону України «Про державну безоплатну правову допомогу», внесений народним депутатом України О. Задорожнім. 9 листопада 2004 р. народними депутатами України М.Д. Катеринчуком, С.В. Соколовим та В.М. Стреговичем

було зареєстровано новий проект Закону України «Про правову допомогу» [3, с. 48].

10 червня 2009 р. в першому читанні був прийнятий проект Закону України «Про безоплатну правову допомогу», поданий Кабінетом Міністрів України. За результатами обговорення Верховна Рада України доручила Комітету Верховної Ради України з питань правової політики доопрацювати зазначений законопроект з урахуванням зауважень та пропозицій суб'єктів права законодавчої ініціативи і внести його на розгляд Верховної Ради України у другому читанні [10]. Даний проект визначав правову допомогу як надання правових послуг, спрямованих на забезпечення реалізації прав і свобод людини і громадянина, захист цих прав і свобод, їх відновлення у разі порушення [9]. У законопроекті було визначено і перелік відповідних правових послуг. Проте головне науково-експертне управління у своєму висновку на цей законопроект звернуло увагу на те, що категорії «допомога» та «послуга» відрізняються за змістом одна від одної, адже перша означає стан задоволення певної потреби, а друга – дію, результатом якої є задоволення потреби [7].

Закон України «Про соціальні послуги» від 19 червня 2003 р. (ст. 1, 5) надає право фізичним особам здійснювати діяльність з надання юридичних послуг, які визначаються як надання консультацій з питань чинного законодавства, здійснення захисту прав та інтересів осіб, які перебувають у складних життєвих обставинах, сприяння застосуванню державного примусу і реалізації юридичної відповідальності осіб, що вдаються до протиправних дій стосовно цієї особи (оформлення правових документів, адвокатська допомога, захист прав та інтересів особи тощо) [11].

На нашу думку, поняття «правова допомога» та «юридичні послуги» не є тотожними, адже перше є поняттям більш високого юридично-нормативного порядку і ширшого соціально-правового змісту. Правова допомога має надаватися в першу чергу соціально незахищеним, малозабезпеченим верствам населення, а з точки зору теорії конституційного права надання юридичних послуг є можливою формою правової допомоги.

Щодо поняття «право на правову допомогу», то науковці розглядають його як одне з конституційних прав людини і громадянина, яке покликане забезпечити захист прав та законних інтересів кожного в судовому та інших процесах, надається кожному, хто потребує правової допомоги і звертається за нею [18, с. 130].

В.Г. Андрусів тлумачить право на правову допомогу, як реальну, забезпечувану, гарантовану та охоронювану державою можливість всіх заінтересованих у цьому суб'єктів скористатися такою діяльністю [1, с. 127].

У Рішенні Конституційного Суду України від 16 листопада 2000 р. (справа про право вільного вибору захисника) дається визначення права на правову допомогу, як гарантованої Конституцією

Україні можливості фізичної особи одержати юридичні (правові) послуги [14]. Даючи офіційне (легальне) тлумачення норми ст. 59 Конституції України, Конституційний Суд України виходив з того, що згадана стаття міститься в розділі 2 Конституції України, який має назву «Права, свободи та обов'язки людини і громадянина», і через це визначив право на правову допомогу як можливість саме фізичної особи (людини) одержати юридичні (правові) послуги.

У Рішенні Конституційного Суду від 30 вересня 2009 р. у справі за конституційним зверненням громадянина Голованя Ігоря Володимировича щодо офіційного тлумачення положень ст. 59 Конституції України право на правову допомогу визначається, як гарантована державою можливість кожної особи отримати таку допомогу в обсязі та формах, визначених нею, незалежно від характеру правовідносин особи з іншими суб'єктами права [15]. У цьому рішенні також тлумачиться положення про те, що «кожен має право на правову допомогу», в якому поняття «кожен» охоплює всіх без винятку осіб – громадян України, іноземців та осіб без громадянства, які перебувають на території України.

Гарантування кожному права на правову допомогу є не тільки конституційно-правовим обов'язком держави, а й дотриманням взятих Україною міжнародно-правових зобов'язань відповідно до положень Загальної декларації прав людини 1948 р., Конвенції про захист прав людини і основних свобод 1950 р., Міжнародного пакту про громадянські і політичні права 1966 р.

Конвенція про захист прав людини і основних свобод 1950 р. розглядає юридичну допомогу у контексті права особи на справедливий суд. Так, у ст. 6 Конвенції одним з прав обвинуваченого у вчиненні кримінального правопорушення визначено право захищати себе особисто чи використовувати юридичну допомогу захисника, вибраного на власний розсуд, або – за браком достатніх коштів для оплати юридичної допомоги захисника – одержувати таку допомогу безоплатно, коли цього вимагають інтереси правосуддя [4].

Відповідно до Резолюції № 78(8) Комітету Міністрів Ради Європи про юридичну допомогу від 2 березня 1978 р. наявність систем юридичної допомоги має сприяти здійсненню права на доступ до правосуддя, яке гарантується ст. 6 Європейської конвенції з прав людини, особливо осіб, які перебувають у несприятливому економічному становищі [13]. Таким чином, дана резолюція розглядає право на юридичну допомогу як передумову реалізації права на доступ до правосуддя перш за все для категорії громадян, які перебувають у несприятливому фінансовому становищі.

Стаття 10 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» має назву «Правова допомога при реалізації права на справедливий суд». Із зазначеного випливає, що цей закон, як і міжнародно-правові акти, визначає право на правову допомогу як пріоритет при реалізації кожною особою права на справедливий суд.

Дія права на правову допомогу не обмежується лише сферою кримінального судочинства. Права, передбачені п. 3 ст. 6 Конвенції про захист прав і основних свобод людини, є складовим елементом загального поняття справедливого судового розгляду, яке охоплює і цивільне судочинство.

Наведемо як приклад справу Ейрі проти Ірландії, з якої з'ясовується, що заявник намагалась отримати допомогу адвоката у справі про роздільне проживання подружжя, однак не змогла знайти нікого, хто б погодився представляти її інтереси, оскільки безоплатна правова допомога у даній категорії справ не передбачена [3, с. 47]. У рішенні у цій справі Європейський суд зауважив, що підпункт «с» п. 3 ст. 6 Конвенції про захист прав і основних свобод людини стосується тільки кримінального процесу. Тим не менше Європейський суд також визначив, що згадана ст. 6 Конвенції може у деяких випадках спонукати державу надавати допомогу адвоката, коли така допомога є необхідною для реального доступу до правосуддя у випадках, коли за деякими категоріями справ юридичне представництво є обов'язковим за внутрішнім законодавством або у силу складності процесу.

Виходячи з того, що Конвенція про захист прав людини і основних свобод є частиною національного законодавства України, можна зробити висновок про те, що відповідно до взятих міжнародно-правових зобов'язань Україна повинна забезпечувати кожній особі право на правову допомогу як під час провадження у кримінальних справах, так і під час судового провадження в інших категоріях судових справ (адміністративних, цивільних тощо).

До того ж у рішенні Конституційного Суду України від 16 листопада 2000 р. у справі про право вільного вибору захисника зазначається, що закріпивши право будь-якої фізичної особи на правову допомогу, конституційний припис «кожен є вільним у виборі захисника своїх прав» за своїм змістом є загальним і стосується не лише підозрюваного, обвинуваченого чи підсудного, а й інших фізичних осіб, яким гарантується право вільного вибору захисника з метою захисту своїх прав та законних інтересів, що виникають з цивільних, трудових, сімейних, адміністративних та інших правовідносин, а не тільки з кримінальних. Право на захист, зокрема, може бути реалізоване фізичною особою у цивільному, господарському, адміністративному і кримінальному судочинстві [14].

Слід сказати, що Закон України «Про безоплатну правову допомогу» від 2 червня 2011 р. [8] заповнив прогалину у законодавстві, що регламентує надання правової допомоги. У ст. 1 цього Закону вміщено визначення поняття «правова допомога». Відповідно, «правова допомога» – це надання правових послуг, спрямованих на забезпечення реалізації прав і свобод людини і громадянина, захисту цих прав і свобод, їх відновлення у разі порушення, а «правова послуга» – це надання правової інформації, консультацій і роз'яснень з правових питань; складення заяв, скарг, процесуальних та інших документів пра-

вового характеру; здійснення представництва інтересів особи в судах, інших державних органах, органах місцевого самоврядування, перед іншими особами; надання особі допомоги в забезпеченні доступу особи до вторинної правової допомоги та медіації.

Законом України «Про судоустрій та статус суддів» (ст. 10) встановлено, що у випадках, передбачених законом, правова допомога надається безоплатно. Визначення поняття «безоплатна правова допомога» дає Закон України «Про безоплатну правову допомогу» у статті 1, згідно з якою «безоплатна правова допомога» – це правова допомога, що гарантується державою та повністю або частково надається за рахунок коштів Державного бюджету України, місцевих бюджетів та інших джерел.

Безоплатна правова допомога як вид державної гарантії полягає у створенні рівних можливостей для доступу осіб до правосуддя і полягає в інформуванні особи про її права і свободи, порядок їх реалізації, відновлення у випадку їх порушення та порядок оскарження рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб (ст. 7, 13 цього Закону).

Стосовно цивільного судочинства, зокрема, цим Законом передбачено безоплатну вторинну правову допомогу як вид правової допомоги, що включає такі види правових послуг, як здійснення представництва інтересів осіб – суб'єктів права на безоплатну вторинну правову допомогу (в судах, для складення документів процесуального характеру). Безоплатна вторинна правова допомога буде надаватися протягом розгляду справи в суді.

Щодо реалізації права на безоплатну вторинну правову допомогу, то у Прикінцевих та перехідних положеннях цього Закону встановлено, що до 1 січня 2013 р. Міністерство юстиції України утворює центри з надання безоплатної вторинної правової допомоги при головних управліннях юстиції в Автономній Республіці Крим, областях, містах Києві та Севастополі, а з 1 січня 2014 р. буде забезпечено поетапно надання безоплатної вторинної правової допомоги особам, зазначеним, зокрема, у пунктах 10-11 частини першої ст. 14 цього Закону. З 1 січня 2017 р. безоплатна вторинна правова допомога буде надаватися в повному обсязі всім категоріям осіб, передбаченим ст. 14 цього Закону. Це особи, які потребують соціальної допомоги і захисту, діти-сироти, діти, позбавлені батьківського піклування, безпритульні діти, діти, які можуть стати або стали жертвами насильства в сім'ї, інші особи.

Висновки. Проведений аналіз свідчить, що право на правову допомогу є багатоплановим, складним, комплексним правовим явищем, у якому переплітаються норми конституційного, цивільного, цивільно-процесуального, кримінально-процесуального та інших галузей права.

Визначення права на правову допомогу пропонуємо сформулювати у двох значеннях. В об'єктивному розумінні право на правову допомогу – це сукупність правових норм, які регулюють відносини щодо надання правової допомоги, а саме визначають сутність право-

вої допомоги, її види, коло суб'єктів, які надають правову допомогу, та коло суб'єктів, які можуть звертатися за її наданням, підстави та порядок її надання. Право на правову допомогу в суб'єктивному розумінні – це гарантована Конституцією України можливість кожної особи надавати або отримувати правову допомогу, тобто право на здійснення дій, спрямованих на забезпечення і захист прав, свобод та законних інтересів фізичних осіб. Закріплене в Конституції України право на правову допомогу є основою деталізації в галузевому законодавстві регулювання всіх аспектів надання правової допомоги і здійснення права на правову допомогу особами, які цього потребують, гарантії реалізації цього права.

Поняття «правова допомога» та «юридичні послуги» не є тотожними, адже перше є поняттям більш високого юридично-нормативного порядку і ширшого соціально-правового змісту. Правова допомога має надаватися в першу чергу соціально незахищеним, малозабезпеченим верствам населення, а з точки зору теорії конституційного права надання юридичних послуг є можливою формою правової допомоги. Зазначене положення відображене в Законі України «Про безоплатну правову допомогу».

Слід також зазначити, що сучасний політичний і соціально-економічний розвиток України визначається удосконаленням законодавства, яким закріплено порядок надання правової допомоги, правове становище суб'єктів надання правової допомоги, осіб, які мають право на безоплатну правову допомогу, гарантії реалізації права на правову допомогу, що визначені Конституцією й іншими законами України. Окреслені питання потребують подальшого дослідження.

Бібліографічні посилання

1. Андрусів В.Г. Співвідношення забезпечення адвокатурою права на захист з наданням правової допомоги // Бюлетень Міністерства юстиції України. – 2006. – № 12 (62). – С. 126-131.
2. Большой юридический словарь / Ред. А.Я. Сухарева, В.Е. Крутских. – М., 2004.
3. Кирилюк Д. Міжнародно-правові стандарти права особи на правову допомогу та їх імплементація у законодавстві України // Юридичний журнал. – 2005. – № 12 (42). – С. 46-48.
4. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод: Конвенція, Міжнародний документ від 04.11.1950 995 // Офіційний вісник України. – 1998. – № 13. – Ст. 270.
5. Кузьменко О.В. Адміністративна юстиція в Україні: Навч. посібник. – К., 2007.
6. Наливайко В.С., Таращук О.В. Поняття і значення правової допомоги в Україні // Юриспруденція: теорія і практика. – 2009. – № 2 (52). – С. 17-23.
7. Про безоплатну правову допомогу: Висновок на проект Закону України від 24.04.2009 р. № 4406 // www.rada.gov.ua.
8. Про безоплатну правову допомогу: Закон України від 2 червня 2011 р. № 3460-VI // www.rada.gov.ua.
9. Про безоплатну правову допомогу: Проект Закону України від 23.04.2009 р. № 4406 // www.rada.gov.ua.
10. Про прийняття за основу проекту Закону України «Про безоплатну правову допомогу»: Постанова Верховної Ради України від 10.06.2009 р. № 1497-VI // www.rada.gov.ua.

11. Про соціальні послуги: Закон України від 19 червня 2003 р. № 966-IV // ВВР України. – 2003. – № 45. – Ст. 358.
12. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 07.07.2010 № 2453-VI // Голос України. – 2010. – № 142.
13. Резолюція (78) 8 Комітету міністрів про юридичну допомогу та консультації: Рада Європи, Комітет Міністрів Ради Європи; Резолюція, Міжнародний документ від 02.03.1978 № (78) 8 // www.rada.gov.ua.
14. Рішення Конституційного Суду України від 16 листопада 2000 р. № 13-рп/2000 (справа про право вільного вибору захисника) // Офіційний вісник України. – 2000. – № 47. – Ст. 109.
15. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням громадянина Голованя Ігоря Володимировича щодо офіційного тлумачення положень статті 59 Конституції України (справа про право на правову допомогу) від 30 вересня 2009 р. № 23-рп/2009 // Вісник Конституційного суду України. – 2009. – № 6. – Ст. 32.
16. Цивільний процесуальний кодекс України від 18 березня 2004 р. № 1618- ІУ (у редакції від 01.11.2011 р. на підставі Закону N 3674-VI (3674-17) від 08.07.2011 // www.rada.gov.ua.
17. *Шрамко Ю.* Конституційне регулювання інституту безоплатної правової допомоги в країнах СНД і Балтії (порівняльний аналіз) // www.viche.info.
18. *Юшкевич О.Г.* Надання правової допомоги як вид соціальних послуг // Право і безпека: Юриспруденція. Економіка. Техніка. Психологія. Соціологія. – Х., 2009. – № 1. – С. 129-135.

Надійшла до редакції 30.11.2011

О.М. Обушенко

кандидат юридичних наук, доцент
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

УДК 349.24

ОХОРОНА ПРАЦІ ЯК КОМПЛЕКСНЕ МІЖГАЛУЗЕВЕ ЗАКОНОДАВСТВО ТА КОМПЛЕКСНИЙ ПРАВОВИЙ ІНСТИТУТ

Розглянуто зміст охорони праці як комплексного міжгалузевого законодавства та комплексного правового інституту.

Ключові слова: охорона праці, трудове законодавство, комплексний правовий інститут.

Рассмотрено содержание охраны труда как комплексного межотраслевого законодательства и комплексного правового института.

Ключевые слова: охрана труда, трудовое законодательство, комплексный правовой институт.

The article is dedicated to the research of the content of the protection of labour as an integrated antibacterial legislation and integrated legal institute.

Keywords: protection of labour, labour legislation, integrated legal institute